

Robert Jadrych
Artur Sobucki
„Archeoconsult” Pracownia Archeologiczna

**SPRAWOZDANIE Z WERYFIKACYJNYCH BADAŃ
POWIERZCHNIOWYCH I SONDAŻOWYCH WYKONANYCH NA
TERENIE PLANOWANEJ INWESTYCJI PN. „ZBIORNIK TULCE”,
GM. KLESZCZEWO .**

(POZWOLENIE NR 382/C/2019)

Poznań 2020

Wstęp

Badania wykonano w związku z planowaną inwestycją polegającą na budowie zbiornika retencyjnego pn. „Zbiornik Tulce”.

Inwestorem prac na tym terenie jest Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie Zarząd Zlewni w Poznaniu. Konieczność przeprowadzenia wyprzedzających inwestycję badań sondażowo-powierzchniowych została zawarta w decyzji Powiatowego Konserwatora Zabytków w Poznaniu¹ ze względu na konieczność ustalenia faktycznej ilości stanowisk archeologicznych na terenie planowanej inwestycji i co za tym idzie określenie zakresu koniecznych do wykonania badań archeologicznych i ich charakteru. Badania powierzchniowe zostały przeprowadzone na zlecenie pełnomocnika inwestora- Biura Projektów Wodnych Melioracji i Inżynierii Środowiska Biprowodmel Sp. z o.o. z siedzibą w Poznaniu. Przeprowadziła je Pracownia Archeologiczna „Archeoconsult” z siedzibą w Poznaniu w oparciu o pozwolenie na prowadzenie prac archeologicznych wydane przez Powiatowego Konserwatora Zabytków w Poznaniu (nr 382/C/2019) z dnia 11.12.2019. Kierownikiem badań z ramienia wykonawcy został mgr Robert Jadrych. W badaniach uczestniczyli mgr Arleta Jadrych, mgr Artur Sobucki, mgr Daria Kaniewska oraz mgr Ryszard Miłkoła, który wykonał prospekcję przy użyciu wykrywacza metalu. Badania wykonano na przełomie grudnia 2019 i stycznia 2020 r.

¹ KZ.IV.4414-9-44/10 z dnia 28.09.2010

Obszar badań:

Weryfikacyjnymi badaniami powierzchniowymi objęto obszar o powierzchni ok. 20 hektarów, znajdujący się na działkach ewidencyjnych nr 118/3, 121/4, 121/7, 129/12, 125/13, 127/3 i 129/9 w miejscowości Tulce, gm. Kleszczewo. Omawiany obszar zlokalizowany jest na południowy wschód od wsi Tulce i na zachód od wsi Komorniki, po obu stronach rzeki (cieku) Męciny (patrz zdjęcie satelitarne poniżej – zakres prac oznaczony kolorem fioletowym – za geoportal.gov.pl).

Fot. 1. Zbiornik Tulce. Zdjęcie satelitarne.

Cel, charakter i metodyka prowadzonych badań archeologicznych:

Celem przeprowadzonych badań powierzchniowych było:

- archeologiczne rozpoznanie (z wykorzystaniem materiałów archiwalnych) obszaru planowanej inwestycji,
- weryfikacja terenowa stanowisk archeologicznych znanych z wcześniejszych badań (Tulce stan. nr 31, 32, 33, 34, 39 i 43) oraz ewentualne rozpoznanie nowych nieznanych dotąd stanowisk,
- określenie przynależności kulturowej, funkcji i chronologii rozpoznanych stanowisk,

- wytypowanie stanowisk archeologicznych, na których winny być przeprowadzone ratownicze badania wykopaliskowe lub sondażowe.

Metoda badań powierzchniowych jest na terenach użytkowanych rolniczo bardzo efektywnym, a równocześnie najprostszym i najtańszym narzędziem wykrywania i weryfikowania stanowisk archeologicznych. Potwierdzają to jednoznacznie wyniki badań powierzchniowych przeprowadzonych na trasach przebiegu tak dużych inwestycji jak: Jamalski gazociąg tranzytowy, autostrada A2, na odcinku od Nowego Tomyśla do Strykowa, czy też autostrada A1, gdzie powierzchniowe rozpoznanie zyskało bardzo pozytywną weryfikację w trakcie prowadzonych prac budowlanych. W konsekwencji można przyjąć, że bardzo dokładna penetracja powierzchniowa, w bardzo optymalnych warunkach, to znaczy wczesną wiosną lub późną jesienią jest wystarczającym narzędziem do wykonania badań weryfikacyjno rozpoznawczych.

W ramach weryfikacyjnych badań powierzchniowych przeprowadzono:

- 1) kwerendę archiwalną,
- 2) prospekcję powierzchniową na obszarze planowanej inwestycji.
- 3) wykonanie sondaży w celu określenia warunków glebowych.

Penetracje powierzchniowe prowadzono, stosując ogólne zasady przyjęte dla tego typu badań (*Mazurowski R., Metodyka archeologicznych badań powierzchniowych, Warszawa-Poznań 1980*).

Położenie fizyczno-geograficzne

Dolina rzeki (cieku) Męciny znajduje się w obrębie mezoregionu Równina Wrzesińska, stanowiącego fragment makroregionu Pojezierze Wielkopolskie. Charakterystyka fizjograficzna tej części Równiny Wrzesińskiej wskazuje, że dominuje tutaj bezjeziorna równina morenowa z lekko sfałdowanymi wysoczyznami oraz z niewielkimi ciekami i słabo uformowanymi dolinkami. przeważają tutaj gleby wykształcone z utworów lodowcowych. w warstwie przypowierzchniowej dominują utwory piaszczyste i gliniaste. Dominują, więc gleby brunatno ziemne i bielicoziemne (*Kondracki J., Geografia regionalna Polski, Warszawa 2002*).

Warunki terenowe i dostępność terenu:

Rozpoznanie prowadzono w sprzyjających warunkach atmosferycznych. Natomiast warunki obserwacji terenu były skrajnie różne dla poszczególnych stanowisk.

- w przypadku stanowiska Tulce 39 (na obszarze AZP 54-29 nr 42) warunki obserwacji były bardzo korzystne, powierzchnia stanowiska była całkowicie dostępna,

Fot. 2. Tulce, stan. 39

- Tulce stan. 33 (na obszarze AZP 54-29 nr 36), warunki obserwacji, przy pierwszym przejściu były bardzo złe, teren badań był zupełnie niedostępny (bardzo intensywna uprawa). Po wykonanych pracach polowych powtórzono przejście – warunki obserwacji były nadal niesprzyjające ale we fragmentach teren był dostępny – udało się częściowo zweryfikować stanowisko (niemożliwym okazało się natomiast określenie jego zasięgu),

Fot. 3. Tulce, stan. 33 – pierwsze przejście.

Fot. 4. Tulce, stan. 33 – drugie przejście.

- Tulce, stan. 43 (na obszarze AZP 54-29 nr 46), warunki obserwacji złe – teren częściowo niedostępny – porośnięty trawą, częściowo świeżo zaorany – nie udało się zweryfikować zasięgu (brak materiału zabytkowego), ale w miejscu świeżej orki zarejestrowano fragment zniszczonego paleniska (bez materiału datującego – prawdopodobnie pradziejowe lub średniowieczne),

Fot. 5. Tulce, stan. 43.

Fot. 6. Tulce, stan. 43 – pozostałości paleniska.

- Tulce, stan. 31, 32, 34 (na arkuszu AZP 54-29 odpowiednio nr 34, 35, 37) – obserwacja niemożliwa - teren zupełnie niedostępny, obecnie łąki.

Fot. 7. Tulce, stan. 31.

Fot. 8. Tulce, stan. 32.

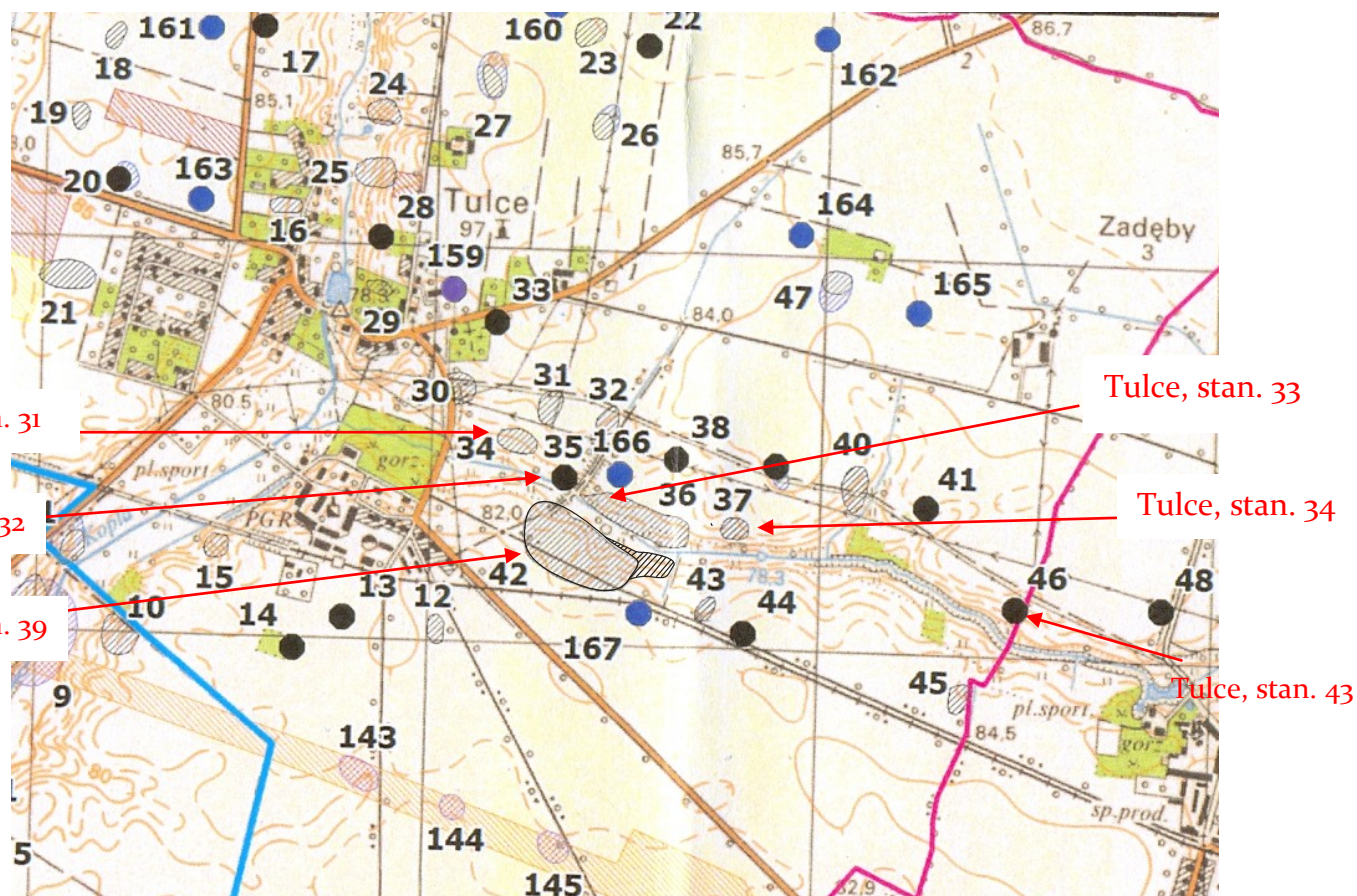
Fot. 9. Tulce, stan. 34.

Wyniki badań archeologicznych

I. Kwerenda archiwalna:

Badania powierzchniowe na obszarze planowanej inwestycji zostały poprzedzone kwerendą archiwalną, która dostarczyła danych o stanowisku archeologicznym, które znajduje się na omawianym terenie. Badania archiwalne objęły informacje dostępne w archiwum WUOZ w Poznaniu (dokumentacja AZP).

Na podstawie uzyskanych informacji źródłowych ustalono, że obszar planowanej inwestycji położony jest na obszarze AZP 54-29 i w jego granicach zlokalizowane jest 6 stanowisk archeologicznych, które znajdują się w kolizji z planowanymi pracami inwestycyjnymi.

Ryc. 1. Fragment arkusza AZP 54-29 z zaznaczonymi stanowiskami archeologicznymi, zlokalizowanymi na obszarze planowanej inwestycji.

Stanowiska te zostały odkryte w roku 1986, w trakcie badań powierzchniowych prowadzonych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Ponownie przebadane zostały w trakcie badań weryfikacyjnych także w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski przeprowadzonych w roku 2011. Poniżej przedstawione zostaną wyniki tych badań.

a) badania powierzchniowe w ramach AZP – rok 1986:

Tulce, stan 31 (54-29/34)

1. ślad osadniczy – wczesne średniowiecze? – 1 fragm. ceramiki
2. punkt osadniczy – późne średniowiecze – 7 fragm. ceramiki
3. ślad osadniczy - ? – 1 fragm. ceramiki

Tulce, stan 32 (54-29/35)

1. ślad osadniczy – wczesne średniowiecze – 1 fragm. ceramiki
2. ślad osadniczy – późne średniowiecze – 2 fragm. ceramiki

Tulce, stan 33 (54-29/36)

1. osada – wczesne średniowiecze – 16 fragm. ceramiki
2. ślad osadniczy - ? – 1 fragm. ceramiki

Tulce, stan 34 (54-29/37)

1. ślad osadniczy – kultura łużycka – 1 fragm. ceramiki
2. ślad osadniczy – późne średniowiecze – 2 fragm. ceramiki

Tulce, stan 39 (54-29/42)

1. osada – kultura łużycka – 13 fragm. ceramiki
2. punkt osadniczy – kultura przeworska – 3 fragm. ceramiki
3. osada – wczesne średniowiecze – 41 fragm. ceramiki

Tulce, stan 43 (54-29/46)

1. ślad osadniczy – kultura łużycka – 1 fragm. ceramiki
2. ślad osadniczy – późne średniowiecze – 1 fragm. ceramiki
3. ślad osadniczy ? – 1 fragm. ceramiki

b) weryfikacyjne badania powierzchniowe w ramach AZP – rok 2011:

Tulce, stan 31 (54-29/34)

1. ślad osadniczy – wczesne średniowiecze? – 1 fragm. ceramiki
2. ślad osadniczy – późne średniowiecze/okres nowożytny – 1 fr. ceramiki
3. ślad osadniczy – NN – 1 fragm. ceramiki

Tulce, stan 33 (54-29/36)

1. ślad osadniczy – kultura łużycka – 1 fragm. ceramiki
2. ślad osadniczy – kultura przeworska-wielbarska – 1 fragm. ceramiki
3. ślad osadniczy- wczesne średniowiecze (faza B-C) – 1 fragm. ceramiki
4. ślad osadniczy- wczesne średniowiecze (faza D-E) – 2 fragm. ceramiki
5. osada – okres nowożytny – 13 fragm. ceramiki

Tulce, stan 39 (54-29/42)

1. ślad osadniczy – pradzieje – 1 fragm. ceramiki
2. punkt osadniczy – wczesne średniowiecze – 3 fragm. ceramiki
3. ślad osadniczy – okres nowożytny – 3 fragm. ceramiki

II. Weryfikacyjne badania powierzchniowe wyprzedzające inwestycję – rok 2019:

W trakcie przeprowadzonych prac przebadano powierzchniowo obszar całej planowanej inwestycji (ok. 20 ha powierzchni). W związku z tym, że obecnie dużą część omawianego terenu zajmują łąki, pozytywnie zweryfikowano 3 stanowiska.

Tulce, stan 43 (54-29/46)

1. osada - ? – palenisko

Tulce, stan 33 (54-29/36)

1. ślad osadniczy- okres neolitu – kultura pucharów lejkowatych -2 fr. cer.
2. ślad osadniczy – wczesne średniowiecze – 3 fragm. ceramiki
3. punkt osadniczy – okres nowożytny – 5 fragm. ceramiki

Tulce, stan 39 (54-29/42)

1. ślad osadniczy- okres neolitu – kultura pucharów lejkowatych -1 fr. cer.

- 7 przedmiotów krzemiennych

2. ślad osadniczy – kultura łużycka – 4 fragm. ceramiki
3. osada kultury przeworskiej – 20 fragm. ceramiki
4. osada – wczesne średniowiecze – 105 fragm. ceramiki, 1 gliniany przęślik
5. punkt osadniczy – późne średniowiecze – 6 fragm. ceramiki
6. osada – okres nowożytny – 16 fragm. ceramiki, 2 monety – boratynki

Fot. 10. Tulce, stan. 39. Zabytki krzemienne.

Fot. 11. Tulce, stan. 39. Ceramika kultury przeworskiej.

Fot. 12. Tulce, stan. 39. Gliniany przęślik.

Fot. 13. Tulce, stan. 39. Ceramika z okresu wczesnego średniowiecza.

Fot. 14. Tulce, stan. 39. Ceramika z okresu nowożytnego.

Fot. 15. Tulce, stan. 39. Monety (boratynki z XVII w.)

W trakcie prowadzonych badań powierzchniowych wykonano także 10 niewielkich sondaży w celu określenia miąższości humusu (warstwy ornej oraz rodzaju podłoża calcowego). Sondaże te polegały na wykonaniu niewielkich wykopów o wymiarach 20x20 cm i głębokości ok. 50 cm (patrz fot. 16 i 17). Na podstawie tych sondaży stwierdzono, że miąższość humusu wynosiła średnio 0,4 m. Miejscami, w obniżeniach i na krawędzi dolinki rz. Męciny warstwa humusu w połączeniu z warstwami spływowo-akumulacyjnymi osiągnęła 0,8 – 1 m). Calec zaś wystąpił w postaci drobnego piasku lub silnie spiaszczonej gliny.

Fot. 15. Tulce, stan. 39. Wykop sondażowy.

Fot. 15. Tulce, stan. 39. Wykop sondażowy.

Dostępne stanowiska archeologiczne badano także przy pomocy detektora metali. W ten właśnie sposób pozyskano 2 XVII wieczne monетки – boratynki.

Fot. 16. Tulce, stan. 39. Badania detektorem metali.

Fot. 17. Tulce, stan. 39. Badania detektorem metali.

Tabela 1. Zestawienie faktów osadniczych w podziale kulturowym i osadniczym.

Lp	Okres/Kultura	Osada	Punkt osadniczy	Ślad osadniczy	Cmentarzysko	Suma
1	KPL	-	-	2	-	2
2	KŁ	1	-	3	-	4
3	KP	1	-	-	-	1
4	KP/Wielb.	-	-	1		1
4	Pradzieje ogólnie	-	-	1	-	1
5	Wczesne średniowiecze	2	-	2	-	4
6	Późne średniowiecze	-	3	2	-	5
7	Okres nowożytny	2	-	1	-	3
8	Nieokreślone	1	-	3	-	4
	Suma	7	3	15	-	25

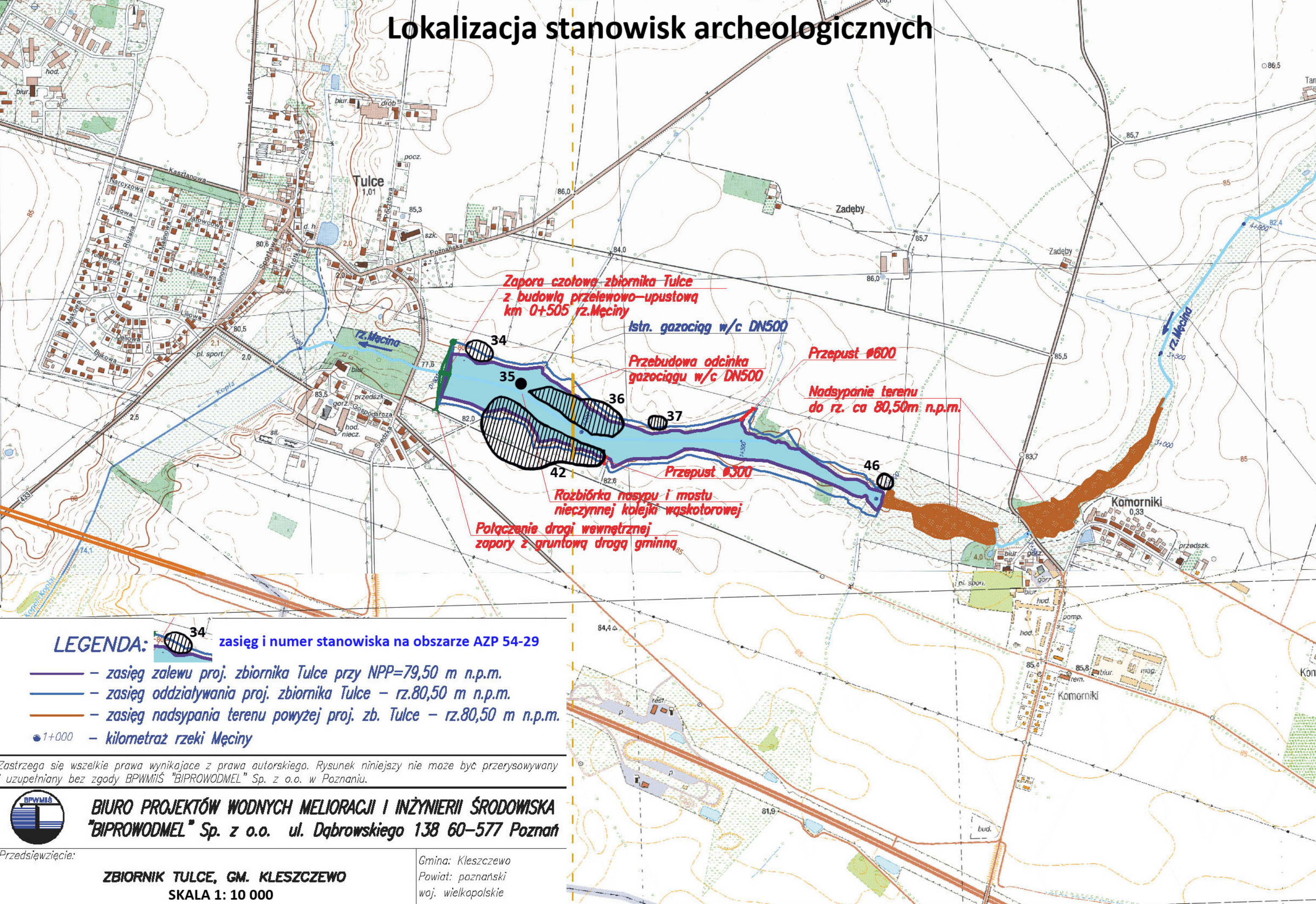
Legenda: KPL – kultura pucharów lejkowatych, KŁ – kultura łużycka, KP – kultura przeworska, KP/Wielb. – kultura przeworska/Wielbarska.

Nr stan. na trasie	Miejscowość	Nr stan. w miejsc.	Gmina	AZP obszar/ nr	Funkcja, kultura chronologia, źródła	Rodzaj badań rozpozna.	Wskazania konserwat.	Uwagi
1	Tulce	31	Kleszczewo	54-29/34	1. ślad os. WŚ – 1 fr. ceramiki 2. pkt. os. PŚ – 7 fr. ceramiki 3. ślad os. PŚ/NW -1 fr. ceramiki	AR	N/W	obecnie niemożliwa weryfikacja - łąka
2	Tulce	32	Kleszczewo	54-29/35	1. ślad os. WŚ - 1 fr. ceramiki 2. ślad os. PŚ - 1 fr. ceramiki	AR	N/W	obecnie niemożliwa weryfikacja - łąka
3	Tulce	33	Kleszczewo	54-29/36	1. ślad os. KPL – 2 fr. ceramiki. 2. ślad os. KŁ – 1 fr. ceramiki 3. ślad os. KP/Wielb.- 1 fr. ceramiki 4. osada WŚ – 22 fr. ceramiki 5. osada NW – 18 fr. ceramiki 6. ślad os. NN – 1 fr. ceramiki	BP AR	W	prawdopodobnie część jednej osady ze stan. 39
4	Tulce	34	Kleszczewo	54-29/37	1. ślad os. KŁ -1 fr. ceramiki. 2. ślad os. PŚ – 2 fr. cer.	AR	N/W	obecnie niemożliwa weryfikacja - łąka
5	Tulce	39	Kleszczewo	54-29/42	1. ślad os. KPL – 1 fr. ceramiki 7 krzemieni 2. osada. KŁ – 17 fr. ceramiki 3. osada. KP – 23 fr. ceramiki 4. ślad os. prądzieje – 1 fr. cer. 5.osada WŚ – 149 fr. ceramiki 6. pkt. os. PŚ – 6 fr. ceramiki 7. osada NW – 19 fr. ceramiki -2 monety (boratynki)	BP AR	W	prawdopodobnie część jednej osady ze stan. 33

Nr stan. na trasie	Miejscowość	Nr stan. w miejsc.	Gmina	AZP obszar/ nr	Funkcja, kultura chronologia, źródła	Rodzaj badań rozpozna.	Wskazania konserwat.	Uwagi
6	Tulce	43	Międzychód	54-29/46	1. ślad os. KŁ - 1 fr. ceramiki 2. ślad os. PŚ - 1 fr. ceramiki 3. osada NN - 1 obiekt - palenisko 4. ślad os. NN - 1 fr. ceramiki	BP AR	W	bardzo trudne do lokalizacji – częściowo łąka

Legenda: KPL – kultura pucharów lejkowatych, KŁ – kultura łużycka, KP – kultura przeworska, KP/Wielb. – kultura przeworska/kultura wielbarska, WŚ – okres wczesnego średniowiecza, PŚ – okres późnego średniowiecza, NW – okres nowożytny, NN – nieokreślone, BP – badania powierzchniowe weryfikacyjne, AR – badania powierzchniowe archiwalne, N – nadzór, W – wykopaliska.

Lokalizacja stanowisk archeologicznych

Zapora czołowa zbiornika Tulce
z budowlą przelewowo-upustową
km 0+505 rz.Męciny

Istn. gazociąg w/c DN500

Przebudowa odcinka
gazociągu w/c DN500

Przepust #600

Nadsypanie terenu
do rz. ca 80,50m n.p.m.

Przepust #300

Rozbiórka nasypu i mostu
nieczynnej kolejki wąskotorowej

Połączenie drogi wewnętrznej
zapory z gruntową drogą gminną

LEGENDA:

zasięg i numer stanowiska na obszarze AZP 54-29

- zasięg zalewu proj. zbiornika Tulce przy NPP=79,50 m n.p.m.
- zasięg oddziaływania proj. zbiornika Tulce - rz.80,50 m n.p.m.
- zasięg nadsypania terenu powyżej proj. zb. Tulce - rz.80,50 m n.p.m.
- 1+000 — kilometr rzeki Męciny

Zastrzega się wszelkie prawa wynikające z prawa autorskiego. Rysunek niniejszy nie może być przerysowywany i uzupełniany bez zgody BPWMIŚ "BIPROWODMEL" Sp. z o.o. w Poznaniu.

BIURO PROJEKTÓW WODNYCH MELIORACJI I INŻYNIERII ŚRODOWISKA
"BIPROWODMEL" Sp. z o.o. ul. Dąbrowskiego 138 60-577 Poznań

Przedsięwzięcie:

ZBIORNIK TULCE, GM. KLESZCZEWO
SKALA 1: 10 000

Gmina: Kleszczewo
Powiat: poznański
waj. wielkopolskie